

V závěru práce (str. 265) zdůraznil, že jejím cílem bylo předložení komplexů z hrnčířských pecí v Mauternu a Ternitzu a jejich konfrontace s dosud známými nálezy pozdně římského období a doby stěhování národů. Vytvořil tak širší základ k chronologickému členění této doby.

Práce je doplněna větším počtem dobře provedených tabulek (obr. 2—29, 33—46), souhrnnou typologickou tabulkou (obr. 57), přehlednou mapou lokalit (obr. 47) a několika dílčími mapkami. Publikovaná práce je přínosem pro rakouskou archeologii a může sloužit jako základ k jasnějšímu poznání hmotné kultury obyvatelstva pozdně římského období a doby stěhování národů v rakouské oblasti.

Dana Palátová

Archaeologia historica 7. Sborník příspěvků přednesených na XIII. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na středověkou vesnici na území ČSSR, Brno 28. září—1. října 1981. Vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně spolu s Moravským muzeem v Brně a Archeologickým ústavem ČSAV v Brně, Brno 1982. 528 stran, 242 fotografií, tabulek a plánek.

Vzhledem k zaměření konference se značná část příspěvků týká výzkumu středověkých vesnic. V úvodu přináší sborník dva základní referáty, které zobrazují stav, charakter a zaměření výzkumu středověké vesnice v Čechách a na Moravě. J. Klá p š t ě a Z. S m e t á n k a v prvním z nich bilancují práci českých archeologů v letech 1971—81. Ve sledovaném období se v Čechách dále prohloubila strategie mozaiky, daná komplexním průzkumem jednotlivých regionů, opřeným vždy o jeden systematický výzkum. Tento přístup umožňuje spíše širší než hluboké závěry, lépe rozlišuje jevy náhodné od zákonitých a usnadňuje posouzení regionálních odlišností. Vedle vlastních terenních výzkumů využívá zejména důkladně propracovaného povrchového průzkumu (geodeticko-topografického, řady přírodovědných metod, počítačového zpracování dat s grafickým výstupem). Z dosud intenzivně zkoumaných regionů (Černokostelecko, Vraclavsko, Chrudimsko, Děčínsko, Ústecko) vyplývá, že i nadále bude třeba prosazovat orientaci na užší vybrané regiony, jako reprezentativní jednotky celkové sítě středověkého osídlení. V druhé části příspěvku je nastíněn obraz středověké vesnice v Čechách podle dosavadních výzkumů.

Na rozdíl od Čech využívá moravská archeologie zejména poznatků z několika dlouhodobých systematických výzkumů (strategie hlavního bodu). V. N e k u d a shrnuje výsledky získané výzkumem moravských zaniklých středověkých osad (ZSO) Pfaffenschlagu, Mstěnic, Konůvek, Záblačan, Bystřice a dalších lokalit. Výzkumný dokazuje, že 13. století bylo důležitým mezníkem ve vývoji vesnic. Ustálil se půdorys vesnic a usedlostí, vsí byly zakládány plánovitě v podobě řadových lesních lánových vsí, silnicovek, návesovek nebo okrouhlic. Zástavba usedlostí byla jednoradá, háková, párová nebo čtyřboká. Vlastní dům měl půdorys řadový nebo hákový. Ve 13. století se udála i hospodářská a sociální přestavba naší vesnice, která se projevila v rozsahu obdělávané půdy, v druhu obilnin, ve skladování zrna, v zemědělském nářadí, v chovu dobytka a v celkovém vybavení obytných a hospodářských budov. Byly získány i doklady řemeslné výroby na vesnici (hrnčířství, hutnictví, kovářství, dehtařství, výroba vápna). V té době se stávají součástí vesnic i dvory a sídla nižší šlechty. — V. F r o l e c ve svém článku vysvětluje na základě nálezů z Pfaffenschlagu a Mstěnic vznik trojdílného domu komorového typu spojením samostatně stojící komory a jednoprostorového domu střední síní.

Stav a charakter výzkumů ZSO na Slovensku přibližuje jednak vzpomínková stať B. P o l l y o počátcích těchto výzkumů na Slovensku, jednak charakteristika vývoje vesnického osídlení na východním Slovensku od D. Č a p l o v i č e. Autor zdůrazňuje kontinuitu osídlení velkomoravského, povelkomoravského a středověkého. Feudální, ekonomicky a sociálně organizovaná vesnice se zde dotvářela v průběhu 12. století. Sídliště 11.—13. století byla většinou rozptýlená se zahloubenými obydlími. Od 13. století se začínají objevovat povrchové stavby s kamennými podezdívkami. Ze 12. století známe první sídla feudálů. Autor si všímá i vývoje vesnického kostela od 11. do 15. století. — Vliv přírodních podmínek na strukturu osídlení i ekonomické vztahy na Žitném ostrově zachycuje M. H a n u l i a k. Od téhož auto-

ra je i příspěvek zabývající se výzkumem a interpretací hospodářských objektů typu pátrových komor z Chlaby.

Dosavadním stavem studia dějin osídlení Moravy a Slezska se zvláštním zřetelem k výzkumu ZSO se zabývá Z. Měřínský. Úvodem podává přehled vývoje bádání o dějinách osídlení Moravy. Dále zdůrazňuje, že při současném stavu výzkumu je důležitý především komplexně pojatý průzkum regionů. To znamená s přihlédnutím k vazbě na další objekty (kostely, hrady, tvrze, výrobní zařízení, cesty), studiem plůžiny, rekonstrukcí územního rozsahu vsí, sledováním místních a pomístních jmen atd. Takového širšího pojetí bylo dosaženo zatím při výzkumu oblasti Chřibů, Moravského Slovácka a soutoku Dyje, Jihlavy a Svatky. Dále se autor věnuje příčinám a době zániku vesnic. Zdůrazňuje nutnost zkoumat mechanismus a příčiny pustnutí v historicky a geograficky uzavřených regionech. Současné výzkumy ukazují, že příčiny zániku vsí byly především sociálně-ekonomické a že na opuštění vesnic mohlo působit současně i více faktorů. Proces pustnutí je třeba studovat komplexně. — Charakteristikou vývoje osídlení na severní Moravě se zabývá V. Goš. — R. Snášil referuje o ZSO na Uhersko-hradištsku — brodsku, kde byl v roce 1980 dokončen vůbec první pokus o postižení komplexního sídlitního vývoje. Výrazné zanikání vesnic se projevuje zejména ve 2. polovině 14. století, ve 2. polovině 15. století a poslední v 18. století. Autor rozlišuje 5 typů vesnic podle stupně pustnutí. — J. Unger sleduje vývoj osídlení v oblasti soutoku Jihlavy a Svatky ve 13.—15. století. Archeologické prameny výrazně odrážejí proces kolonizace i krize feudalismu. — J. Kohoutek referuje o prvních výzkumech ZSO na Gottwaldovsku.

Příspěvkem k dosavadnímu poznání osídlení dolního Posázaví a Benešovska je článek A. Hejny. Na podkladě všech dostupných dat vytváří autor komplexní pohled na vývoj osídlení v době vnitřní kolonizace v průběhu 10.—13. století. Předělem v procesu kolonizace je 12. století, kdy dochází k četnému zakládání kostelů a s nimi většinou svázaných sídel. — M. Šolle přináší ve své stati obraz plynulého osídlení Kouřimska od 8. do 13. století. — Příspěvek P. Šebesty přináší zprávu o lokalizaci pěti ZSO v západní části Slavkovského lesa. — V. Huml ukazuje na výsledky výzkumů vsí tvořících agrární zázemí Prahy. Všimá si jejich příhodného začlenění do krajiny a situování podél komunikací. — Proces scelování středověkých vesnic řeší na příkladu Říkovíc u Litomyšle P. Charvát.

Příspěvek R. Krajíce, M. Soudného a J. Eislera přináší výsledky dosažené při aplikaci prospekčních metod na ZSO Potálov. Před vlastním výzkumem zvolené parcely byla provedena prospekce geodeticko-topografickým zaměřením, náplachovou metodou, minohledačkou a fosfátovou analýzou. Vlastním výzkumem byl poté vesměs potvrzen výklad výsledků prospekčního měření. — J. Richterová informuje o využití geodeticko-topografického průzkumu na lokalitě Německá Lhota.

E. Černý ve svém příspěvku řeší otázku lokalizace ZSO a jejich plůžin na Draňanské vrchovině na základě jejich rozmístění v dnešních lesních a polních prostorech nebo enklávách v lesích. — R. Vermouzek ve svém článku užívá plůžinu jako datovací pomůcku. Vychází z toho, že tvar plůžiny odráží způsob hospodaření. Na příkladu Tišnovska ukazuje rozdíl mezi plůžinami kolonizačních vesnic (záhumenicová plůžina) a vesnic na starém sídelním území (traťové plůžiny). — J. Škabrada a V. Švábek informují o stavebně historickém průzkumu Koterova a Černice.

Na konferenci byla přednesena řada dalších příspěvků, které se netýkají přímo ZSO, ale zabývají se dalšími objekty zkoumaných středověkou archeologií. Vzhledem k jejich značnému množství jsou zde jmenovány jen některé. Problematiky opevněných sídel se týkají následující příspěvky: M. Slička—A. Valášek: Hospodářské zázemí šlechtických sídel v oblasti Horného Zemplína, F. Uličný: Vznik hradů v Šariši, P. Chotěbor: K situaci a stavební podobě vesnických feudálních sídel. Další příspěvky s touto tematikou se zabývají problémem hradů s plášťovou zdí (L. Konečný, M. Plaček), postavením hradu Řebřika na Rokycansku v genezi českého hradu (T. Durdík, J. Frolík) a způsobem výstavby opevnění nížinného hradiště Strachotina u Dolních Vestonic na Moravě (B. Novotný). Zbývající články přináší zprávy o výzkumech hrádku v Šiatorskej Bukovinke, okr. Lučenec a hradu Rožmberka.

Další část sborníku je věnována problematice sakrálních staveb. Přináší zprávy

o výsledcích výzkumů raně středověkých kostelů v Chrastru nad Hornádem — okr. Sp. Nová Ves, Trebišove, Plané — okr. Tachov, rotundy sv. Petra na Budčij, komendy řádu německých rytířů v Praze a osídlení v areálu Konviktu na Starém Městě pražském. Otázce vesnických refugií v Čechách se věnuje P. Charvát, problém vyhnanství sázavského konventu v Uhrách a jeho odraz ve výstavbě kláštera na Sázavě řeší K. Reichertová. Postihnutelnosti termínů *ecclesia* a *capella* v archeologických pramenech se zabývá P. Sommer.

Problému výzkumu měst se týká příspěvek J. Muka k genezi východoslovenských měst a městských domů ve středověku a článek V. Píši o opevnění pražského pravobřežního sídliště.

Výzkum hmotné kultury je zastoupen článkem F. Gabriela a J. Smetany o vesnickém řemesle 13. století a dalšími příspěvky o podkovách 16.—17. století na Slovensku a pozdně gotické kachlové peci z Liptovskej Mary.

Lumír Poláček

Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der römischen Kaiserzeit. Herausgegeben von Helmut Schneider. Wege der Forschung, Band 552. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981. Stran VI + 460.

Sborník příspěvků k sociálním a hospodářským dějinám římské doby císařské, které vybral a instruktivní předmluvou (str. 1—28) uvedl H. Schneider, obsahuje sedmáct studií od dvanácti autorů, jež byly převzaty z různých vědeckých publikací, především periodik. Německy napsané stati (celkem pět) byly pouze přetištěny a nanejvýš rozšířeny o „Nachträge“ (str. 256 n., 369—371, 394 n.), ostatní byly do sborníku přeloženy z angličtiny (celkem deset) a francouzštiny (dvě). Studie jsou seřazeny chronologicky podle svého vzniku — r. 1952: E. A. Thompson, Bauernaufstände im spätantiken römischen Gallien und Spanien (str. 29—47); r. 1955: A. H. M. Jones, Das Wirtschaftsleben in den Städten des römischen Kaiserreiches (str. 48—80); r. 1958: A. H. M. Jones, Der römische Kolonat (str. 81—99); r. 1959: A. H. M. Jones, Überbesteuerung und der Niedergang des Römischen Reiches (str. 100—108); K. H. White, Technik und Gewerbe im Römischen Reich (str. 109—127); r. 1961: István Hahn, Freie Arbeit und Sklavenarbeit in der spätantiken Stadt (str. 128—154); r. 1964: Ramsay MacMullen, Soziale Mobilität und der Codex Theodosianus (str. 155—167); r. 1965: Moses I. Finley, Technische Innovation und wirtschaftlicher Fortschritt im Altertum (str. 168—195); r. 1967: René Martin, Plinius der Jüngere und die wirtschaftlichen Probleme seiner Zeit (str. 196—233); r. 1968: István Hahn, Das bäuerliche Patrocinium in Ost und West (str. 234—257); r. 1970: Michael Crawford, Geld und Austausch in der römischen Welt (str. 258—279), Ramsay MacMullen, Markttag im römischen Imperium (str. 280—292), André Chastagnol, Die Entwicklung des Senatorenstandes im 3. und 4. Jahrhundert unserer Zeitrechnung (str. 293—306); r. 1971: E. M. Staerman, Der Klassenkampf der Sklaven zur Zeit des Römischen Kaiserreiches (str. 307—335); r. 1972: Géza Alföldy, Die Freilassung von Sklaven und die Struktur der Sklaverei in der römischen Kaiserzeit (str. 336—371); r. 1976: Géza Alföldy, Soziale Konflikte im Römischen Kaiserreich (str. 372—395); r. 1977: Richard P. Duncan-Jones, Abrundung von Altersangaben, Analphabetentum und soziale Differenzierung im Imperium Romanum (str. 396—429).

Přes zřetel k časové posloupnosti vzniku studií není kupodivu sborník tematicky nijak rozříštěn, a kromě zmíněného již Schneiderova úvodu s nástinem toho, jak různě se od konce minulého století daná problematika řešila, mu ucelený ráz dává také souhrnný přehled vybrané literatury (str. 431—445) a jednotný rejstřík (str. 447—460). Základ sborníku tvoří tři studie anglického historika A. H. M. Jonese o hospodářském životě v městech za římského císařství, o vývoji římského kolonátu a o působení nadměrného zdanění na zánik římské říše. Jones mimo jiné ukazuje, že v 6. století n. l. byly příjmy ze zemědělství v Blízkém východě dvacetkrát vyšší než příjmy z obchodu a řemesel (str. 50), že v Egyptě se normální nájemné rovnalo polovině hrubého ročního výnosu (str. 101) a že pro rozklad římské říše mělo rozhodující úlohu neúměrně vysoké zdanění (str. 108). Znevohnění kolónů bylo podle